

(657-58) yılında Basra'dan çıkıp Nehrevan'a giden Hâricîler'den bir grubun yol-da rastladıkları Abdullah b. Habbâb b. Eret ve hamile karısı ile Abdülkays kabilinden üç kadını öldürdüklerine dair haberler üzerine olayı tahkik etmek için Hz. Ali tarafından Hâricîler'e elçi olarak gönderildi. Bazı tarihçiler, onun Nehrevan'da görüştüğü Hâricîler tarafından öldürüldüğünü kaydederse de (Taberî, V, 82; Mes'ûdî, II, 415) bu doğru değildir.

Hâris b. Mürre, 39 (659) yılında Hz. Ali'nin emriyle Mekkân (Mükrân), Kandâbîl ve daha sonra Kikan (bugün Pakistan'ın Kalat bölgesi) dağlarına akınlar yaptı ve çok miktarda ganimet ele geçirdi. Hz. Ali'nin öldürüldüğünü duyunca 41'de (661) Mekkân'a çekildi ve Muâviye'nin halife olduğunu öğrenmesi üzerine ordusuyla birlikte tekrar Kikan'a döndü (42/662). Burada mahallî güçler tarafından pusuya düşürülerek ordusunun büyük bir kısmıyla birlikte öldürüldü. Kaynaklar onun cesur bir kumandan olduğunu kaydeder.

BİBLİYOGRAFYA :

Nasr b. Muzâhim, *Vak'atü Şıffin* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1401/1981, s. 205; Hâfîfe b. Hayyât, *et-Târîh* (Zekkâr), s. 214, 229; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 154; Belâzürî, *Fütûh* (Ridvân), s. 421; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 82; Mes'ûdî, *Mürûc'z-zeheb* (Abdülhamîd), II, 415; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 342, 391; Zirikî, *el-A'lâm*, I, 205; Dihhudâ, *Lugatnâme*, XI, 77; Athar el-Mübârekfûrî, *Ricâlû's-Sind ve'l-Hind*, Kahire 1977, s. 378-379; Abdullah Mübeşşir et-Tirâzî, *Mevsû'atü't-târîh'l-İslâmî ve'l-hadâret'l-İslâmîyye li-bilâd's-Sind ve'l-Ben-câb*, Cidde 1403/1983, I, 136; A'yânü's-Şî'a, IV, 374-375; Abdüsselâm et-Termânî, *Ehdâşü't-târîh'l-İslâmî*, Dimaşk 1408/1988, I, 390; Recep Uslu, *Sind'de İslâm Fetihleri: 15-240/636-854* (yüksek lisans tezi, 1990), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü (ISAM Ktp., nr. 10577), s. 40-42.

RECEP USLU

HÂRİS b. NEVFEL

(الحارث بن نوفل)

el-Hâris b. Nevfel

b. el-Hâris b. Abdilmuttalib
el-Hâşimî el-Kureşî
(ö. 35/655 (?))

Sahâbî.

Tâbiinden olduğu da söylenmektedir. Babası ile beraber Bedir Gazvesi'nden hemen sonra veya Hendek Gazvesi esnasında müslüman oldu ve Medine'ye hicret etti. Bedir Gazvesi'ne müşrik olarak katıldığına ve esir edildiğine dair rivayet za-

yıftır. Hz. Peygamber Hâris'i önce Mekke'de zekât tahsildarlığına, ardından Cidde valiliğine tayin etti. Bundan dolayı Hu-neyn Gazvesi'ne katılamadı. Hz. Ebû Bekir halife olunca onu bu vazifeden azletti. Bazı kaynaklarda Hz. Ömer tarafından Mekke valiliğine getirildiği, Hz. Osman zamanında bir süre daha bu görevde kaldığı, daha sonra Basra valiliğine tayin edildiği, Hz. Osman'ın hilâfetinde Tâif'te de valilik yaptığı rivayet edilmektedir. Abdullah b. Âmir b. Küreyz'in Basra valiliği sırasında orada ikamet etti. Resûl-i Ekrem'e benzeyenlerden biri sayılan Hâris'in Hz. Peygamber'den ve Hz. Âişe'den birer rivayeti mevcut olup bunlar Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin sünenleriyle Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer almaktadır. Kendisinden oğlu Abdullah, torunu Hâris b. Abdullah ve Ebû Miclez rivayette bulunmuşlardır. Hâris 35 (655) yılında Basra'da yetmiş yaşlarında vefat etmiştir. Bazı kaynaklarda ise Muâviye'nin hilâfetine (661-680) yetiştiği belirtilmektedir.

Hâris b. Nevfel, Ebû Süfyân'ın kızı Hind ile evliydi. Abdullah, Muhammed el-Ekber, Rebîa, Abdurrahman, Remle, Ümmü'z-Zübeyr ve Zarîbe adlı çocukları bu hanımdan doğdular. Diğer çocukları Utbe, Muhammed el-Asgar, Hâris ve Rayte'nin anneleri Ümmü Amr binti'l-Muttalib, Sa'd'ın annesi de bir câriyedir. Ümmü'z-Zübeyr'in annesinin Safiyye bint Amr b. Ümeyye olduğu da rivayet edilmektedir. Bir diğer karısı Ebû Leheb'in kızı Dürre'den de Ukbe, Velîd ve Ebû Müslim adlı çocukları olduğu kaydedilmekte, bazı kaynaklarda Dürre'nin bu çocuklarının Hâris b. Nevfel'den değil, Bedir'de kâfir olarak öldürülen kocası Hâris b. Âmir'den olduğu belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 100; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 41; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 14; VIII, 50; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 65, 104, 450; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 283; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 91; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 297; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 419; III, 207; V, 449-450; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: 'ahdül-hulefâ'i'r-râşidin*, s. 463; Safedî, *el-Vâfi*, XI, 242-243; XIV, 10; Fâsî, *el-İkdu's-semîn*, IV, 29-32; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 292-293, 297; III, 58; İbn Fehd, *Gâyetü'l-merâm*, I, 35-39; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 53.

ASRI ÇUBUKÇU

HÂRİS b. RİB'Î

(bk. EBÛ KATÂDE).

HÂRİS b. SIMME

(الحارث بن الصمة)

Ebû Sa'd el-Hâris b. es-Simme
b. Amr en-Neccârî el-Hazrecî
(ö. 4/625)

Uhud Gazvesi'nde
Hz. Peygamber'in
etrafından ayrılmayan
sahâbilerden biri.

Künyesi bazı kaynaklarda Ebû'l-Cüheym olarak geçmekteyse de Ebû'l-Cüheym onun sahâbî olan oğullarından biridir (İbn Hacer, I, 281). Resûl-i Ekrem, hicretten sonra ensarla muhâcirler arasında yaptığı kardeşlik (muâhât) merasiminde onunla Suheyb b. Sinân'ı kardeş ilan etmiştir. Hâris Bedir Gazvesi'ne katılmak istemiş, ancak deveden düşüp yaralandığı için Ravhâ'da Hz. Peygamber tarafından geri çevrilmiş, fakat zaferden sonra savaşa katılmış gibi kendisine ganimetten pay ayrılmıştır. Uhud Gazvesi'nde önemli hizmetler gören Hâris, bu savaşta zor durumda kalan arkadaşlarının yardımına koşmuş, Resûlullah'ın özel hizmetinde bulunmuş, müslümanların dağladığı sırada Resûl-i Ekrem'in yanından ayrılmayan ve ona ölüm biatı yapan beş on kişi arasında yer almıştır. Hz. Peygamber, bu sırada kendisini öldürmeye gelen Übey b. Halef'i Hâris'in mızrağını kullanarak öldürmüş, yine aynı maksatla Resûl-i Ekrem'i arayan Osman b. Abdullah el-Mugîre'yi de Hâris katletmiştir. Hâris bu savaşta Resûlullah'ın emriyle Hz. Hamza'yı aramaya çıkmış, onun parçalanmış cesediyle karşılaşınca başından uzun süre ayrılamamış, ardından gönderilen Hz. Ali Hamza'nın naaşı başında Hâris'i görünce duygulu bir şiir söylemiştir.

Hâris, Resûl-i Ekrem tarafından Münzir b. Amr başkanlığında Necidliler'e İslâm'ı tebliğ için gönderilen heyet içinde yer almıştır. Heyette bulunanlar Bi'rima-ûne'de kuşatılıp şehid edildiği sırada onlardan ayrı olan Hâris ile Amr b. Ümeyye katliamdan kurtulmuştur. Ancak durumu öğrenince geri dönmeyi doğru bulmayan Hâris arkadaşlarını öldürenlere yetişerek onlarla bir süre savaşmış, fakat bir müddet sonra şehid edilmiştir. Düşmana esir düşen Amr b. Ümeyye ise daha sonra serbest bırakılmıştır.

Hâris b. Simme'nin, Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebir*'inde (III, 271) kaydedilen bir rivayetine göre Uhud'da Hz. Peygamber kendisine Abdurrahman b. Avf'ı

sormuş, Hâris dağın eteğinde onu yalnız başına gördüğünü söyleyince Resûlullah, melekler de yanında bulunduğu halde onun müşriklere karşı savaştığını haber vermiştir. Daha sonra Abdurrahman'ın yanına giden ve onu yedi kişinin cesedi başında gören Hâris müşrikleri kimin öldürdüğünü sormuş, Abdurrahman da ikisini bizzat öldürdüğünü, diğerlerini ise kendilerini göremediği bazı kimselerin katlettiğini söylemiştir.

Hâris'in oğlu Sa'd'ın Sıffin'de Hz. Ali'nin yanında savaştığı bilinmekte, soyunun Medine ve Bağdat'ta devam ettiği rivayet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 101, 163, 240, 249, 251, 253, 289, 308, 347, 348, 352; İbn Hişâm, *es-Sire* (Zekkâr), I, 523; II, 601-602, 677; İbn Sa'd, *eş-Tabakâât*, III, 508-509; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 546; İbn Abdürabbih, *el-İkdu'l-ferid*, III, 294; Mes'ûdî, *et-Tenbih*, s. 205; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), Bağdad 1404/1984, III, 270-271; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-şahâbe*, TSMK, III, Ahmed, nr. 497/1-2, I, vr. 166^b; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), I, 292-293; İbnü'l-Esir, *Üs-dü'l-gâbe*, I, 333-334; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 137, 155, 157, 171; Nevevî, *Tehzib*, II/1, s. 36; Zehabî, *Tecridü esmâ'i's-şahâbe*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), I, 102; Safedî, *el-Vâfi*, XI, 251-252; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, VI, 114; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 281; Diyarbekrî, *Târîhu'l-hamis*, I, 371, 401, 434, 435, 441, 452.

ASRÎ ÇUBUKÇU

HÂRİS b. SÜREYC

(الحارث بن سريج)

el-Hâris b. Süreyc
b. Yezîd et-Temîmî
(ö. 128/746)

Horasan'da
Emevîler'e karşı başlatılan
harekâtın liderlerinden.

Hayatının Horasan'a gittiği 110 (728) yılına kadar olan dönemi hakkında bilgi yoktur. Bu tarihte, Türkler'in isyanını bastırmak için bölgeye gönderilen ordular da kumandan olarak görev yapan Hâris, Ceyhan nehri kıyısında meydana gelen ve Emevîler'in yenilgisiyle sonuçlanan savaşta su ile irtibatları kesilen Emevî ordusunu bulduğu su kaynağıyla tamamen yok olmaktan kurtardı. Buhara ve Hârizm bölgelerine düzenlenen seferlere de kumandan olarak katıldı.

Hâris b. Süreyc daha sonra, Emevîler'in İslâmiyet'i kabul eden yerli halktan cizye almaya devam etmesine ve Arap olma-

yan müslüman unsura ikinci sınıf insan muamelesi yapmasına karşı çıkarak mevâlinin haklarını korumak için harekete geçti. Mürcie mezhebinin Horasan bölgesindeki en güçlü liderlerinden biri olarak tanındı. İlk defa Merv'de Suğrân denilen iki sınır bölgesinde ayaklanan Hâris, yanına aldığı İranlı dihanlar ve yerli halk ile birlikte önce Fâryâb'a gitti, oradan Belh'e geçti. Belh, Merverrûz ve Herat valilerini mağlûp ederek bütün Tohâristan bölgesine hâkim oldu, vergileri toplayıp kendi adamları arasında dağıttı. Bölgedeki Ezdliler, Temîmliler, Bekrliler ve Türkler onun saflarına katıldılar. Cûzcân, Fâryâb ve Tâlekân halkının da desteğini sağlayan Hâris Belh'i zaptettikten sonra Merv üzerine yürüdü. Ancak Emevîler'in Merv valisi Âsım b. Abdullah el-Hilâlî'nin karşısında hiç beklemediği bir yenilgiye uğradı. Bu yenilgi ordusunda huzursuzluk meydana getirdi ve Bekrliler'in kendisinden ayrılıp Âsım'ın tarafına geçmesine sebep oldu. Âsım ile tutuştuğu ikinci savaşı da kaybeden Hâris, bir süre sonra bölgenin önemli şehirlerinden Tirmizî'yi muhasara etti. Bu arada Âsım azledilerek yerine Esed b. Abdullah el-Kasrî tayin edildi (117/735).

Âsım b. Abdullah, Esed'in vali olarak tayin edilmesi üzerine haksızlıklara son vermediği takdirde Hâris ile iş birliği yapacağını halifeye bildirdi. Bunun üzerine Esed, Hâris b. Süreyc'in üzerine yürüdü, Mâverâünnehir'e geçerek onu mağlûp etti ve elindeki şehirleri geri aldı. Bu yenilgi ordusundaki askerlerin ayaklanmasına sebep oldu. Hâris, az sayıdaki taraftarıyla Tohâristan'daki Tebûşkân Kalesi'ne sığınmak zorunda kaldı. Esed, Ezd kabilesine mensup olan Cüdey' b. Ali el-Kirmânî'yi onun üzerine sevketti. Adamları Hâris'e teslim olması için baskı yaptılarsa da bunu kabul etmedi. Adamlarının bir kısmı kılıçtan geçirildi, kadınları da köle olarak satıldı (118/736). Sığındığı Tebûşkân Kalesi'nden kovulan Hâris, Doğu Tohâristan'a giderek Türgiş Hakani Su-lu ile buluştu. Henüz İslâmiyet'i kabul etmemiş olan Türkler ile iş birliği yaparak onların da desteğiyle Merverrûz bölgesini hâkimiyeti altına aldı. Âmül hâkimi Hâlid b. Abdullah el-Hucrî'yi de kendi tarafına çekmeyi başardı.

Bu sırada ölen Esed b. Abdullah'ın yerine Nasr b. Seyyâr Horasan valisi tayin edildi (120/738). Bölgede geniş bir taraf-

tar kitlesiyle ortaya çıkan Cüdey' b. Ali el-Kirmânî tehlikeli olmaya başlayınca Vali Nasr, onun bu gücünü kırmak için Halife III. Yezîd'den aldığı izinle, uzun süredir Sâ-merrâ'da Türkler'in arasında yaşamakta olan Hâris b. Süreyc'e eman verip Merv'e davet etti. Nasr'ın gayesi, Hâris'in gücünden faydalanarak Cüdey' b. Ali el-Kirmânî'yi ve diğer muhaliflerini bertaraf etmektir. Hâris, Nasr'ın davetini şartlı olarak kabul edip Merv'e döndüyse de (127/745) bir müddet sonra onunla anlaşmazlığa düştü. Aralarında meydana gelen savaşta yenilince bu defa Cüdey' b. Ali el-Kirmânî ile anlaşarak Nasr'ın üzerine yürüdü ve onu bozguna uğrattı. Bu iki âsi kumandanla baş edemeyeceğini anlayan Nasr Merv'i terketmek zorunda kaldı.

Merv şehrine giren Hâris ile Cüdey'in ittifakı uzun sürmedi. Hâris'in ordusundaki Ezdliler ile Kirmânî'nin ordusundaki Temîmliler, Nasr b. Seyyâr'ın emrindeki soydaşları ile savaştıklarına pişman olup ordudan ayrıldılar ve Bısr b. Cürmûz'un liderliğinde toplandılar. Bu gelişme üzerine Hâris b. Süreyc, Cüdey' ile yaptığı ittifakı bozarak Bısr'ın tarafına geçti ve anlaşmazlık bir savaşla sonuçlandı. Hâris, Cüdey' b. Ali karşısında mağlûp olarak hayatını kaybetti (Receb 128/Nisan 746).

Hâris b. Süreyc, Emevîler'e karşı çıkan ilk ve önemli simalardan biridir. Bu mücadelesi sırasında Mürcie mezhebinin yayılması için de gayret göstermiş, bölgede âdil bir yönetim kurmak amacıyla Emevî idarecilerine karşı gayri müslim yerli halk ile iş birliği yapmaktan da kaçınmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Ensâb*, III, 129; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 150, 183-189, 197-199, 202-205, 216-217, 236-241, 252-253, 306 vd., 327 vd., 340-346, 362-365; İbn Kesîr, *el-Bidâye* (nşr. Ahmed Ebû Mülhim v.dğr.), Beyrut 1409/1989, X, 27-30; Kelbî, *Cemheretü'n-neseb* (nşr. Nâcî Hasan), Beyrut 1407/1986, s. 204; İbn A'sem el-Kûfî, *el-Fütûh*, Beyrut, ts. (Dârü'n-Nedveti'l-cedide), VIII, 106-107; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 57, 216-256; a.mlf., *İslâmiyet'in İlk Devrinde Dini-Siyasi Muhalefet Partileri* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1989, s. 21; Hakkı Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler*, İstanbul 1980, s. 22-24; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 106, 155, 178, 179, 183, 322; Barthold, *Türkistan*, s. 206-207; Khalid Yahya Blankinship, *The End of the Cihâd State: The Reign of Hishâm Ibn Abd al-Malik and the Collaps of the Umayyads*, New York 1994, s. 176-184, 191, 332-333.

NADİR ÖZKUYUMCU